บทความวิจัย

การศึกษาแผงพระพิมพ์ไม้ล้านนา สู่การสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมร่วมสมัย

Studying the Wooden Buddha Image Lanna to the Creation of Contemporary Buddhist Art

ณัชญาพัฒน์ ศรีสำอางค์วงศ์[1]

Nutchayaphat Srisam-angwong

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี[2]

Sirisak Apisakmontri

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

วันที่รับบทความ : วันที่ 24 กรกฎาคม 2568

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 4 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 5 พฤศจิกายน 2568

---

[1] นิสิต ระดับปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

E-mail :nutchayapat14@gmail.com

[2] อาจารย์ สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การศึกษาแผงพระพิมพ์ไม้สู่การสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมร่วมสมัย ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยผสมผสาน ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคติความเชื่อ และอานิสงส์ของแผงพระพิมพ์ไม้ วิเคราะห์รูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้ในจังหวัดเชียงรายและลำพูน และสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยแผงพระพิมพ์ไม้สำหรับการสื่อธรรม

ผลการวิจัยพบว่า แผงพระพิมพ์ไม้ใช้เรียกแผงไม้ที่ประดับพระพิมพ์จำนวนมากอย่างเป็นระเบียบ ประกอบด้วย ส่วนของแผงไม้ที่สร้างสรรค์ในรูปทรงต่าง ๆ ใช้สื่อถึงที่อยู่ของพระพุทธเจ้า และส่วนของพระพิมพ์ที่สร้างเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การสร้างแผงพระพิมพ์ไม้นั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของชาวล้านนา ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและลำพูน โดยพบแผงพระพิมพ์ไม้จำนวน 30 แผง ประกอบด้วย 7 ลักษณะ คือ 1) รูปทรงปราสาท 2) รูปทรงซุ้มโค้ง 3) รูปทรงกลีบบัว 4) รูปทรงซุ้มหน้านาง 5) รูปทรงนาคเกี้ยว 6) รูปทรงเรือนแก้ว และ 7) รูปทรงอื่นๆ ส่วนพระพิมพ์ประดับแผงไม้พบ 3 ปาง ได้แก่ ปางสมาธิ ปางมารวิชัย และปางไสยยาสน์ ทำจากชิน ดินเผา ปูน สมุก และไม้ ลวดลายประดับใช้ตัวเหงา ลายพรรณพฤกษา ลายบัว และลายสัตว์ เทคนิคที่ใช้ตกแต่ง ได้แก่ งานปิดทอง ลายคำ แกะสลักไม้ ประดับกระจก และดุนโลหะ นอกจากนี้ ยังพบจารึกบนแผงพระพิมพ์ไม้จำนวน 2 แผง ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานประกอบด้วยการสร้างภาพร่างผลงาน และการสร้างผลงาน ได้แก่ การสร้างแผงไม้ พระพิมพ์ และแผงพื้น ขนาด 6.1 เมตร สูง 6.3 เมตร สำหรับการสื่อธรรมเป็นไปตามกรอบแนวคิดเรื่องกัป สังสารวัฏ และบารมี โดยผลงานชิ้นนี้จะนำไปติดตั้งหลังพระประธานในอุโบสถวัดห้วยไผ่ ตำบลแคมป์สน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

คำสำคัญ: แผงพระพิมพ์ไม้, เชียงราย, ลำพูน, พุทธศิลปกรรมร่วมสมัย

ABSTRACT

The study of wooden Buddha image panels for the creation of contemporary Buddhist art employed a mixed- methods approach, combining qualitative research and practice- based creative art research. The objectives were to investigate the beliefs associated with and functions of wooden Buddha image panels, to analyse the stylistic characteristics of wooden Buddha image panels in Chiang Rai and Lamphun provinces, and to create a contemporary Buddhist artwork in the form of a wooden Buddha image panel for communicating Buddhist teachings (Dhamma). The results revealed that the wooden panel refers to a wooden panel decorated with a large number of Buddha images arranged in an orderly composition. It consists of a wooden framework, creatively designed in various forms to symbolise the Buddha's residence, together with multiple Buddha images representing all Buddhas. The creation of the wooden Buddha image is closely associated with the Lanna belief in merit-making. The creation of wooden Buddha image panels is closely associated with the Lanna belief in merit-making. A total of 30 wooden Buddha image panels were identified in Chiang Rai and Lamphun provinces. The study classified the wooden Buddha image panels into seven types: 1) castle-shaped arch, 2) arch shape, 3) lotus petal shape, 4) Decorative archway, 5) Naga archway,6) arch frame of the Buddha image, and 7) other forms. The Buddha images depicted three principal postures: Samadhi, Mara-Vijaya, and reclining. They were made from materials including tin, fired clay, cement, lacquer, and wood. Decorative motifs included vine patterns, floral motifs, lotus motifs, and animal motifs. Decorative techniques comprised gilding, gold leaf application, wood carving, glass inlay, and repoussé metalwork. In addition, inscriptions were identified on two wooden Buddha image panels. The creative process involved developing preliminary sketches followed by the production of a contemporary Buddhist artwork consisting of wooden Buddha image panels, Buddha amulets, and decorative floor panels measuring 6.1 × 6.3 metres. The artwork was designed to communicate the Buddhist concepts of kappa (aeons), samsara (the cycle of rebirth), and parami (perfections or virtues). The completed work will be installed behind the principal Buddha image in the ordination hall of Huai Phai Temple, Khampaen Subdistrict, Khao Kho District, Phetchabun Province.

KEYWORDS: Wooden Buddha Image, Chiang Rai, Lamphun, Contemporary Buddhist Art

บทนำ

แผงพระพิมพ์ไม้จัดเป็นงานเครื่องไม้พุทธศิลป์ล้านนาที่สร้างขึ้นจากโรงสร้างแผงไม้ในลักษณะรูปทรงต่าง ๆ ตกแต่งให้สวยงามด้วยการลงรักปิดทอง ปิดทองลายฉลุ ฮายลาย หรือประดับกระจกจีน เป็นต้น ประดับพระพิมพ์จำนวนมากอย่างเป็นระเบียบ มีทั้งที่ประดับในช่องซึ่งเจาะเตรียมไว้ก่อน และประดับบนพื้นไม้โดยไม่มีการเจาะเป็นช่องใด ๆ โดยพระพิมพ์มีทั้งที่ทำจากรักสมุก ตะกั่วหรือที่เรียกว่าเนื้อชิน ที่เป็นแผ่นเงินแผ่นทองดุนลายก็มี แต่พบจำนวนน้อยกว่ารักสมุก สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเฉกเช่นเดียวกับพระพุทธรูป (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2566)

แผงพระพิมพ์ไม้พบกระจายตัวทั่วไปในประเทศไทย สำหรับในพื้นที่ล้านนา พบแผงพระพิมพ์ไม้ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ วัดหนองเงือก จังหวัดลำพูน วัดปงสนุกด้านเหนือ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง วัดลี จังหวัดพะเยา วัดศรีดอนคำ จังหวัดแพร่ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จังหวัดน่าน เป็นต้น ส่วนใหญ่มีอายุในพุทธศตวรรษที่ 24 - 25 แผงพระพิมพ์ไม้ที่พบต่างมีรูปแบบแผงไม้ รูปแบบพระพิมพ์ เทคนิควิธีการทำ วัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพิมพ์ จำนวนพระพิมพ์แตกต่างกันออกไป แต่ต่างล้วนสะท้อนถึงแนวความคิดสร้างสรรค์ความคิดเชิงช่างพุทธศิลปกรรมของชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ของแผงพระพิมพ์ไม้ที่พบในปัจจุบัน พบว่า มีความชำรุดทรุดโทรมแผงพระพิมพ์ไม้จำนวนมาก ที่ยังคงเหลือแต่แผงไม้เพียงอย่างเดียว ส่วนพระพิมพ์สูญหายไป เพราะเป็นวัตถุนิยมมีราคา บางชิ้นถูกทิ้งไว้ในสถานที่โล่งแจ้ง ที่สายฝนและแสงแดดสาดเข้าไปถึง เช่น ในระเบียงคต เป็นต้น ซึ่งส่งผลต่อการผุพังของแผงพระพิมพ์ไม้โดยตรง อีกทั้งแผงพระพิมพ์ไม้เป็นศาสนวัตถุขนาดเล็ก สามารถยกย้ายเคลื่อนที่ได้ ทำให้เกิดการสูญหายได้ จึงเป็นการเสี่ยงต่อการสูญหายของแผงพระพิมพ์ไม้และองค์ความรู้ของแผงพระพิมพ์ไม้โบราณได้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติ ปรัชญา ความเชื่อ และอานิสงส์แผงพระพิมพ์ไม้
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบลักษณะแผงพระพิมพ์ไม้ในจังหวัดเชียงรายและลำพูน
3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยแผงพระพิมพ์ไม้สำหรับการสื่อธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) และ 2) การวิจัยเชิงสร้างสรรค์งานศิลปะ (Creative Arts Research) ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะเกี่ยวกับแผงพระพิมพ์ไม้ ทำการเก็บข้อมูลในเอกสารประเด็นคติความเชื่อ ปรัชญา แนวคิด อานิสงส์ของการสร้างสรรค์แผงพระพิมพ์ไม้ จากนั้นจึงเป็นการศึกษาภาคสนามในพุทธสถาน และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในพื้นที่เชียงใหม่และลำพูน เพื่อวิเคราะห์รูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ส่วนที่ 2 การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ โดยนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยส่วนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน รวมไปถึงการบันทึก รวบรวม ข้อมูล การค้นคว้าทดลอง ตลอดกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ดังนั้นการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในครั้งนี้ นับเป็นการใช้ความรู้จากการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างสรรค์และสืบทอดองค์ความรู้ ไปสู่การพัฒนาพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย สำหรับสื่อธรรมเกี่ยวกับอดีตพุทธเจ้า บารมี และสังสารวัฏ โดยผลงานครั้งนี้จะได้นำไปติดตั้งในอุโบสถวัดห้วยไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัยอยู่ในจังหวัดเชียงรายและลำพูน โดยทำการศึกษาแผงพระพิมพ์ไม้ จำนวน 30 แผง ประกอบด้วย 1) พระแผงในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง (ไร่แม่ฟ้าหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 7 แผง 2) วัดแม่สรวยหลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน 2 แผง 3) วัดป่าซาง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จำนวน 2 แผง 4) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 1 แผง 5) วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 11 แผง และ 6) วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวน 9 แผง

กลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) กลุ่มแผงพระพิมพ์ไม้ในล้านนาที่ประดิษฐานอยู่ภายในพุทธสถาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในล้านนา จำนวน 30 แผง โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ ปราชญ์ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับแผงพระพิมพ์ไม้ จำนวน 5 รูป ต่อคน โดยจัดเป็น 3 กลุ่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1) กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ เจ้าอาวาส และพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ภายในวัดซึ่งมีแผงพระพิมพ์ไม้ หรือเป็นพระภิกษุที่ไม่ได้จำพรรษาอยู่ก็ตาม แต่มีความรู้เกี่ยวกับแผงพระพิมพ์ไม้ในภาคเหนือตอนบน และเป็นผู้อาวุโสผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และมีความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม พุทธปรัชญา คติความเชื่อ รวมทั้งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณภายในชุมชนท้องถิ่น จำนวน 2 รูป

2.2) กลุ่มนักวิชาการ นักวิชาการศิลปะ และนักวิจัย ที่มีความสนใจศึกษาค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศิลปวัฒนธรรม งานพุทธศิลป์ และแผงพระพิมพ์ไม้ในล้านนา จำนวน 2 ท่าน

2.3) กลุ่มศิลปิน ช่างฝีมือ (สล่า) ภายในชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีทักษะและความเชี่ยวชาญในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่เนื่องในพุทธศาสนา เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาของบรรพชน จำนวน 1 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

1) แบบบันทึกทางกายภาพ เป็นแบบบันทึกข้อมูลด้านรูปแบบลักษณะงานประเภทประติมากรรมวัสดุศิลปกรรมของแผงพระพิมพ์ไม้

2) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแผงพระพิมพ์ไม้ อาทิ ที่ตั้ง ความสำคัญ ประวัติการสร้าง ลักษณะ วัสดุ และกรรมวิธีเทคนิคการสร้าง เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนามในกรณีศึกษาทั้งหมดแล้ว จึงนำมาประมวลและวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย เป็นการวิเคราะห์คติความเชื่อ และอานิสงส์การสร้างแผงพระพิมพ์ไม้ ตลอดจนถึงการวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรมของแผงพระพิมพ์ไม้ จากนั้นจึงนำไปสังเคราะห์เพื่อสร้างสรรค์ผลงานต่อไป

ผลการวิจัย

แผงพระพิมพ์ไม้ล้านนาเป็นศิลปวัตถุที่สร้างในพระพุทธศาสนา ในล้านนาพบแผงพระพิมพ์ไม้ที่เก่าแก่ที่สุดในพุทธศตวรรษที่ 22 ส่วนใหญ่มีอายุในพุทธศตวรรษที่ 24 ถึง 25 อาจเพราะแผงพระพิมพ์ไม้ก่อนหน้านั้นสูญหายหรือชำรุด เนื่องจากทำขึ้นจากไม้และมีขนาดไม่ใหญ่มากสามารถเคลื่อนย้ายได้ อีกประการหนึ่ง คือ พระพิมพ์ที่ประดับบนแผงพระพิมพ์ไม้นั้นมีราคาสูง และเป็นที่สนใจในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดการแกะพระพิมพ์ออกแล้วทิ้งแผงไม้ กระนั้นก็ตามก็ยังสมารถแผงพระพิมพ์ไม้จำนวนหนึ่งในวัดต่าง ๆ ในปัจจุบันได้

รูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้ สามารถแบ่งองค์ประกอบแผงไม้ได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนฐาน นิยมสร้างเป็นฐานบัวคว่ำ บัวหงาย ตั้งบนฐานหน้ากระดานอีกชั้นหนึ่ง ส่วนน้อยที่เป็นฐานเขียงเรียบ ๆ อย่างไรก็ตามส่วนฐานนี้จะต้องกว้างพอที่จะรับน้ำหนักในส่วนกลางได้ พื้นที่ว่างในส่วนฐานนี้บางครั้งก็พบจารึกข้อความต่าง ๆ 2) ส่วนกลาง เป็นแผงไม้สีเหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง ส่วนนี้ใช้ประดับพระพิมพ์ โดยเจาะหรือไม่เจาะเป็นช่องก็ได้ และ 3) ส่วนยอด เป็นส่วนที่มีความงามและบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของแผงพระพิมพ์ไม้ สำหรับการประดับตกแต่งแผงพระพิมพ์ไม้ พบวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การลงรักปิดทอง การประดับลายคำ การฮายลายหรือการขูดลาย การปั้นรักกระแหนะหรือการปั้นลวดลายประดับ และการประดับกระจกจืน (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2566)

คติการสร้างพระพิมพ์แผงไม้

ในการสร้างพระพิมพ์ประดับเป็นพระแผงนั้น สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องของอดีตพุทธเจ้า หมายถึงพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาตรัสรู้ก่อนพระศากยโคดมหรือพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน มีจำนวนมากมายที่เสด็จมาตรัสรู้ก่อนพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันทั้งนี้ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าที่เสด็จมาตรัสรู้ในแต่ละกัปนั้นมีจำนวนมากจนไม่อาจจะประมาณได้ เปรียบเหมือนกับจำนวนเม็ดทรายในมหาสมุทร (ผาสุก อินทราวุธ, 2540) เช่นเดียวกับความเชื่อของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท เพียงแต่ว่าในคัมภีร์พุทธศาสนาแบบเถรวาทนิยมอดีตพุทธเจ้าที่นับย้อนกลับไปเพียง 27 พระองค์ ใน 12 กัป หากนับรวมพระพุทธเจ้าโคดมด้วย (ปัจจุบันพุทธเจ้า) จึงเป็น 28 พระองค์ และรวมพระพุทธเจ้าศรีอริยเมตไตรย (อนาคตพุทธเจ้า) รวมเป็น 29 พระองค์ ทั้งนี้พระพุทธโคตมะเคยเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ร่วมยุคสมัยกับพระอดีตพุทธเจ้าทั้งหลายมาก่อน ปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์พุทธวงศ์กล่าวว่า พระพุทธองค์ตรัสเล่าแก่พระสารีบุตรที่ทูลถามถึงพุทธบารมีอันยิ่งใหญ่ที่ทรงได้บำเพ็ญมาในอดีตชาติ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2554)

พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่อุบัติขึ้นในแต่ละกัปนั้น จะมีพระราชประวัติที่แตกต่างกัน และการบำเพ็ญบารมีแตกต่างกัน ในคัมภีร์มหาปทานสูตร (ที.ม. 10/1-13/1-10) กล่าวถึงพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์มีความแตกต่างกันในเรื่องของพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมมายุ ต้นไม้ที่ตรัสรู้ อัครสาวก อัครอุปัฏฐาก พระชนก พระชนนี แม้ว่าจะมีความต่างกันแต่ทว่า พระพุทธเจ้าในอดีตทุกองค์ ล้วนมีพระจริยวัตรคล้ายกัน คือ การประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ โปรดสัตว์ และปรินิพพาน เป็นต้น

ส่วนแผงไม้ที่ใช้ประดับพระพิมพ์นั้น สะท้อนเรื่องราวของการเป็นสถานที่อยู่ของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า คันธกุฎี นั่นเอง (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2567)

ด้วยเหตุนี้คติธรรมในการสร้างแผงพระพิมพ์ไม้จึงสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการบูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย นอกจากนี้ในจารึกแผงพระพิมพ์ไม้ที่พบในล้านนา การสร้างแผงพระพิมพ์ไม้มักสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการค้ำชูศาสนาให้ครบ 5,000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อแก้คำบนบานศาลกล่าว และสร้างเป็นพระเจ้าชะตาเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง เป็นต้น

อานิสงส์การสร้างพระพิมพ์/ แผงพระพิมพ์ไม้

อานิสงส์ หมายถึง ผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับจากการได้ทำบุญหรือได้สร้างประโยชน์ไว้ ชาวล้านนามีความเชื่อว่า การทำบุญทำกุศลอันมีเจตนาบริสุทธิ์ ย่อมจะได้รับผลแห่งบุญนั้นตอบแทน แม้สิ่งที่ทำจะมีมูลค่าเล็กน้อยก็ตาม ในจารึกบนแผงพระพิมพ์ไม้ที่พบมักกล่าวถึงอานิสงส์ในการสร้างแผงพระพิมพ์ไม้ว่า ขอให้ได้สุข 3 ประการ คือ สุขบนโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกพระนิพพาน ปรารถนาไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ ปรารถนาไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า และปรารถนาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ

รูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้

จากการสำรวจและเก็บข้อมูลกรณีศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างแผงพระพิมพ์ไม้ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดลำพูน รวมทั้งสิ้น 30 ตัวอย่าง พบรูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้ 7 ลักษณะ คือ 1) รูปทรงปราสาท 2) รูปทรงซุ้มโค้ง 3) รูปทรงกลีบบัว 4) รูปทรงซุ้มหน้านาง 5) รูปทรงนาคเกี้ยว 6) รูปทรงเรือนแก้ว และ 7) รูปทรงแบบอื่น ๆ

รูปแบบลักษณะทรงปราสาท หมายถึง แผงพระพิมพ์ไม้ที่จำลองรูปแบบและองค์ประกอบของอาคารประเภทปราสาท ผ่านแบบแผนการใช้ซุ้มทรงบรรพ์แถลงที่เทินเครื่องยอดชนิดต่าง ๆ เช่น ยอดมณฑป ยอดมงกุฎ ยอดปรางค์ เป็นต้น โดยคำว่า ปราสาท หมายถึง เรือนซ้อนชั้น เช่น แผงพระพิมพ์ไม้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

ภาพที่ 1 แผงพระพิมพ์ไม้รูปทรงปราสาท พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

รูปแบบรูปทรงซุ้มโค้ง หมายถึง แผงพระพิมพ์ไม้ที่มีส่วนยอดโค้งมน ได้แก่ แผงพระพิมพ์ไม้ที่อาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และแผงพระพิมพ์ไม้ในวัดหนองเงือก

ภาพที่ 2 แผงพระพิมพ์ไม้รูปทรงซุ้มโค้ง วัดหนองเงือก จังหวัดลำพูน

รูปแบบรูปทรงกลีบบัว หมายถึง แผงพระพิมพ์ไม้ที่มีรูปทรงโดยรวมอยู่ในรูปบัว ได้แก่ แผงพระพิมพ์ไม้ที่พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

ภาพที่ 3 แผงพระพิมพ์ไม้รูปทรงกลีบบัว พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

รูปแบบรูปทรงซุ้มหน้านาง หมายถึง แผงพระพิมพ์ไม้ที่มีการจำลองกระบังหน้าสตรี ความโดดเด่นอยู่ที่กรอบบนซึ่งบดเป็นรูปโค้งที่มีปลายยอดแหลม ในขณะที่กรอบล่างกลับเบียดเป็นเส้นให้ล้อไปตามโครงไรผมอันโค้งงามของสตรี บางครั้งเรียก อุณหิส หรือ กรอบหน้า หรือ มงกุฎ หรือ เครื่องประดับหน้าผาก ได้แก่ แผงพระพิมพ์ไม้ที่วัดป่าซาง จังหวัดเชียงราย และแผงพระพิมพ์ไม้ในวัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ภาพที่ 4 แผงพระพิมพ์ไม้รูปทรงซุ้มหน้านาง พิพิธภัณฑ์วัดหนองเงือด จังหวัดลำพูน

รูปแบบรูปทรงนาคเกี้ยว หมายถึง แผงพระพิมพ์ไม้ที่กรอบแผงไม้ทำเป็นรูปนาคเกี้ยวกวัดกันขึ้นไปตามกรอบแผงพระพิมพ์ไม้ ได้แก่ แผงพระพิมพ์ไม้ที่อาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง (ไร่แม่ฟ้าหลวง) บ้านป่างิ้ว อำเภอเมืองเชียงราย

ภาพที่ 5 แผงพระพิมพ์ไม้รูปทรงนาคเกี้ยว
อาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

รูปแบบรูปทรงเรือนแก้ว หมายถึง แผงพระพิมพ์ไม้ที่มีการจำลองเรือนแก้วด้านหลังพระประธาน ลักษณะเป็นซุ้มที่มียอดโค้งแหลม ตัวซุ้มสร้างให้ต่อเนื่องกันเป็นโครงสร้างเดียวกับยอดซุ้ม โดยที่บ่ากรอบซุ้มทำเป็นอินทรธนู ฐานสิงห์ ได้แก่ แผงพระพิมพ์ไม้ที่อาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง (ไร่แม่ฟ้าหลวง) บ้านป่างิ้ว อำเภอเมืองเชียงราย

ภาพที่ 6 แผงพระพิมพ์ไม้รูปทรงเรือนแก้ว
อาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

รูปทรงแบบอื่น ๆ หมายถึง รูปแบบที่นอกเหนือจากรูปแบบข้างต้น ประกอบด้วย รูปแบบตุงมีลักษณะคล้ายตุงกระด้างที่ประดับพระพิมพ์ และรูปทรงส่วนยอดอยู่ในโครงสร้างรูปสามเหลี่ยมแต่งขอบหยักโค้ง และอีกแผงไม้ส่วนยอดอยู่ในโครงสร้างรูปสามเหลี่ยมแต่งขอบหยักโค้ง ทั้งสองอยู่ในอาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง (ไร่แม่ฟ้าหลวง) จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 7 แผงพระพิมพ์ไม้รูปทรงอื่น ๆ
อาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

สำหรับพระพิมพ์ประดับแผงไม้พบว่ามีอยู่ลักษณะ 3 ปาง ได้แก่ ปางสมาธิ ปางมารวิชัย และปางไสยยาสน์ วัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพิมพ์ ประกอบด้วยเนื้อตะกั่วหรือที่เรียกว่า ชิน พระพิมพ์เนื้อตะกั่วนี้พบจำนวนมากทั้งในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดลำพูน นอกจากนี้ยังพบเป็นเนื้อดินเผาที่มีลักษณะหรือสร้างตามแบบพระรอดลำพูน พบในจังหวัดลำพูน เนื้อปูนพบที่แผงพระพิมพ์ไม้ในวิหารพระเจ้าพันตน วัดพระธาตุ-หริภุญชัย จังหวัดลำพูน พระพิมพ์เนื้อสมุกพบที่แผงพระพิมพ์ไม้ในอาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และยังพบพระพิมพ์ที่แกะเป็นเนื้อเดียวกับแผงไม้ พบที่แผงพระพิมพ์ไม้ในอาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เช่นเดียวกัน

ส่วนลวดลายที่ใช้ตกแต่งแผงไม้ พบลวดลายตัวเหงา นิยมใช้ตกแต่งส่วนปลายเป็นมุมขอบด้านข้างของทั้งส่วนบนและส่วนล่าง ลวดลายพรรณพฤกษาตกแต่งบริเวณที่ว่างแผงไม้ ลวดลายบัวต่างๆ และลวดลายสัตว์ เทคนิคที่ใช้ตกแต่งเป็นลวดลายที่พบได้แก่ งานปิดทอง ลายคำ แกะไม้ ประดับกระจก และดุนโลหะ

จารึกที่พบบนแผงพระพิมพ์ไม้ พบว่ามีอยู่ 2 แผง คือ

1) แผงพระพิมพ์ไม้เก็บรักษาไว้ในอาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย อ่านได้ว่า

บรรทัด 1 จุฬสักราช 1262 ตัว ใสร เข้ามาในคิมหันตอุตุ จิตรมาส สุกล ปัญจทส สปุณฺณมี คุรุวาฬ ไถงไทยภาสาว่า ปลีกดใส้ เดือร 7 เพง เมงวัน 5 ไทย

บรรทัด 2 ได้ 17 ตัวนาที 2 ตัวนาที ยุตฺติสระเดจ เทียวเทียมด้วยนักฺขัตฺตต รฤก ตัวถ้วร 12 ชื่อ อุตตฺ ผละ ประกฎใน กนฺนปวิฏฐ ภสาสนา คล้ำล่วงแล้วได้ 2443 ภวสา มี

บรรทัด 3 11 ดี คันว่ามี น้อย ยัง 762556 ภวสา ธิกา ปาย 15 วันปาย 13 ยามคหัด เอามาบวดสมกัน แหม 5000 ภวัสฺสา บ่ นี้แล ปถม

บรรทัด 4 มหา อัคฺคชายา บุตฺตาปุตตี นัตฺตานัตฺตี เด็กชาย งาว แม่อัน หนุ่มแก่ปานชุตนชุคน มีจิติตปสาท สัทฺธา ญาณบังเกิฏ เจตนา 3 สิ่ง จิ่งได้ริรังส้างแปงยัง

บรรทัด 5 เด่น ประกฎแสงเรืองเรือง เพื่อหื้อแล้วเจตนา แห่งผู้ข้าทั้งหลาย กดหมาย วัตฺถุปัฏฐาน แห่งตน เสี้ยงประหมาน ชแล ได้หื้อทานในฆากานยามนั้น

บรรทัด 6 เจ้าเปนไพใจ้ๆขอหื้อได้เถิง ประการ ชุตนชุคนจิ่มเทอะ

สื่อถึงนัยเรื่องขอให้ได้อานิสงส์จากการถวายวัตถุทาน

2) แผงพระพิมพ์ไม้เก็บรักษาไว้ในวัดหนองเงือก จังหวัดลำพูน อ่านได้ว่า สกกราช 1208 ตัวปีรวายสง้าสทธาหนานบะระมะ (ปรมะ) และภริยาลูกเต้าพ่อแม่พี่น้องชุผู้คนได้ถวายตาน ขอนิพพานเป็นยอดจิ่มเทอะ

สื่อถึงนัยเรื่องอานิสงส์คือพระนิพพาน

ลำดับ	รหัส	แผงไม้	พระพิมพ์	ลวดลาย	จารึก
1	ลพ001	รูปทรงปราสาทซ้อนชั้น	พระพุทธรูปปางมารวิชัย จำนวน 18 องค์	ปลายกรอบซุ้มตกแต่ง รูปหางวัน	ไม่มี
2	ลพ014	รูปทรงโค้ง	พระพิมพ์ปางมารวิชัย ประทับในในซุ้มเรือนแก้ว เนื้อชิน พ่นสีทอง จำนวน 28 องค์	ไม่มี	ไม่มี

ลำดับ	รหัส	แผงไม้	พระพิมพ์	ลวดลาย	จารึก
3	ลพ010	รูปทรงกลีบบัว	เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยหรือพระพิมพ์ลำพูน มีสองขนาด คือ ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เนื้อดินเผา จำนวน 70 องค์	ฐานด้านข้างฉลุลายตัวเหงา มีฐานบัวคว่ำหงายรองรับแผงพระ	ไม่มี
4	ลพ017	รูปทรงซุ้มหน้านาง	พระพุทธรูปมีลักษณะพระพิมพ์มีรูปแบบปางมารวิชัยประทับในซุ้มเรือนแก้ว เนื้อชิน จำนวน 28 องค์	กรอบหน้าซุ้มส่วนปลายทั้งสองเป็นตัวหางวัน มีลายเสาบัวคว่ำ บัวหงาย ตกแต่งกรอบข้าง	ไม่มี
5	ชร004	รูปทรงนาคเกี้ยว	พระพุทธรูปปางมารวิชัยและปางไสยยาสน์ ประทับในซุ้ม เนื้อชินพ่นสีทอง จำนวน 38 องค์	ด้านข้างทั้งสองแกะสลักเป็นรูปพญานาคมีปีกตกแต่งด้านข้างด้วยบัวเสาคว่ำ บัวหงาย ส่วนฐานเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย ตกแต่งประดับกระจกจีน	ไม่มี
6	ชร003	รูปทรงเรือนแก้วยอดโค้งแหลมสูง	พระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับในซุ้ม และพระพุทธรูปปางไสยาสน์ โดยพระพุทธรูปเป็นการแกะลงไปเป็นเนื้อเดียวกันกับแผงไม้ จำนวน 10 องค์	ตรงกลางยอดสุดเป็นดอกบัว ด้านข้างทั้งสองแกะสลักเป็นรูปหางวันปลายแหลมชี้ขึ้น มีลักษณะเป็นคว่ำและหงาย	ไม่มี

ลำดับ	รหัส	แผงไม้	พระพิมพ์	ลวดลาย	จารึก
7	ชร002	รูปทรงแบบอื่น ๆ ซุ้มพระ ฐานสูง สี่เหลี่ยมผืนผ้า โครงสร้าง รูปสี่เหลี่ยม ส่วนยอดอยู่ใน โครงสร้าง รูปสามเหลี่ยม แต่งขอบหยักโค้ง	พระพุทธรูปปางสมาธิ พิมพ์จากแม่พิมพ์ เนื้อวัสดุเป็นรักสมุก ปิดทองคำเปลว จำนวน 18 องค์	เขียนลายคำ ลายเครือ บนบนพื้นสีแดง กรอบ ด้านข้างตกแต่งด้วยลายคำ ฉลุลายรูปดอกประจำยาม -แถวด้านล่างเป็นรูป นักษัตรประจำปี ช้าง ม้า วัว และเสือ	บรรทัด 1 จุฬสักราช 1262 ตัว ใสร เข้ามา ในคิมหันตอุตุ จิตรมาส สุกล ปัญจทส สปุณฺณ มี คุรุวาฬ ไถงไทย ภาสาว่าปลีกดใส้ เดือร 7 เพง เมงวัน 5 ไทย บรรทัด 2 ได้ 17 ตัว นาที 2 ตัวนาที ยุตฺติ สระเดจ เทียวเทียม ด้วยนักฺขัตฺตต รฤก ตัวถ้วร 12 ชื่อ อุตตฺ ผละ ประกฎใน กนฺนป วิฏฐ ภสาสนา คล้ำล่วง แล้วได้ ๒๔๔๓ ภวสา มี บรรทัด 3 11 ดี คันว่า มี น้อย ยัง 762556 ภวสา ธิกา ปาย 15 วัน ปาย 13 ยามคหัด เอา มาบวดสมกันแหม 5000 ภวัสฺสา บ่ นี้แล ปถม บรรทัด 4 มหา อัคฺคซา ยา บุตฺตาปุตตี นัตฺ ตานัตฺตี เด็กชาย งาว แม่อัน หนุ่มแก่ปานชุ

ลำดับ	รหัส	แผงไม้	พระพิมพ์	ลวดลาย	จารึก
					ตนชุคน มีจิติตปสาท สัทฺธา ญาณบังเกิฏ เจตนา 3 สิ่ง จิ่งได้ริ รังส้างแปงยัง บรรทัด 5 เด่น ประกฏ แสงเรืองเรือง เพื่อหื้อ แล้วเจตนา แห่งผู้ข้า ทั้งหลาย กดหมาย วัตฺถุปัฏฐาน แห่งตน เสี้ยงประหมาน ชแล ได้หื้อทานในฆากาน ยามนั้น บรรทัด 6 เจ้าเปนไพ ใจ้ๆขอหื้อได้เถิง ประการ ชุตนชุคนจิ่ม เทอะ

ภาพที่ 8 ตารางการวิเคราะห์แผงพระพิมพ์ไม้ล้านนา 7 รูปแบบ

การสร้างสรรค์งานศิลปกรรม

แนวคิดในการสร้างสรรค์ได้แรงบันดาลใจจากการศึกษาส่วนที่ 1 มีขนาด 6.1 x 6.3 เมตร ใช้เทคนิคผสม ไม้ ดินเผา และอะคริลิค มีขั้นตอนการสร้างงาน 2 ส่วน ดังนี้

1) กระบวนการสร้างผลงาน

ประกอบด้วยการสร้างภาพร่างผลงาน และการสร้างผลงาน ในกระบวนการสร้างผลงานประกอบด้วย กระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ สร้างแผงไม้ การสร้างพระพิมพ์ และการสร้างแผงพื้นหลัง

การสร้างแผงไม้

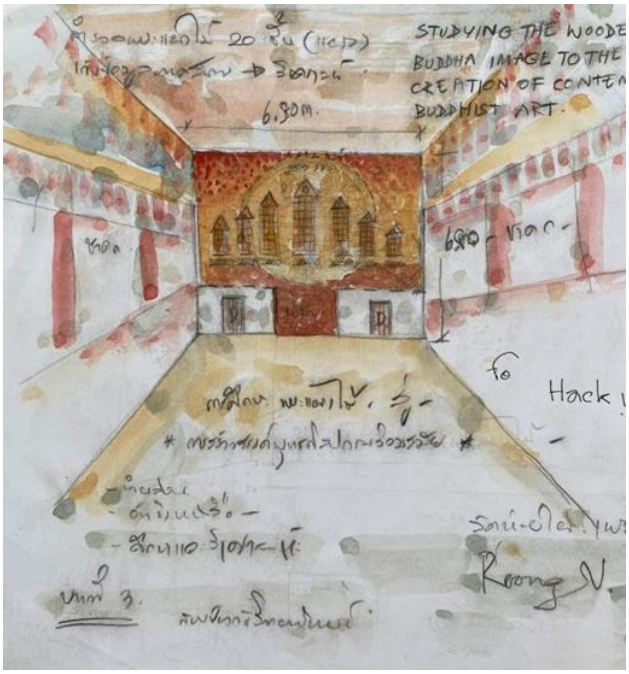
การสร้างสรรค์โครงสร้างแผงไม้ เป็นงานฉลุไม้ จำนวน 7 แผง มี 4 ขนาด ได้แก่ ขนาดที่ 1) 49 x 114 เซนติเมตร ขนาดที่ 2) 60 x 142 เซนติเมตร ขนาดที่ 3) 64 x 172 เซนติเมตร และ ขนาดที่ 4) 89 x 217 เซนติเมตร นำภาพร่างมาขยายให้ได้ตามขนาดที่กำหนด แล้วคัดลอกแบบที่ร่างลงบนแผ่นไม้ จึงประกอบโครงสร้างไม้เป็นรูปทรงตามภาพ จากนั้นใช้ไม้เส้นขนาด 1 เซนติเมตร ตีเป็นแถว เพื่อใช้ไม้เส้นตีเป็นแถวสำหรับทำแนวบรรจุองค์พระพิมพ์ดินเผา เมื่อตีของเสร็จต่อด้วยการขัดผิวแผงไม้ให้เรียบทารองพื้นด้วยดินสอพอง เมื่อแห้งสนิทแล้วลงสีพื้นด้วยสีแดงเข้ม ส่วนพื้นหลังที่ประดับพระพิมพ์ทาด้วยสีฟ้า

การสร้างพระพิมพ์

พระพิมพ์ที่สร้างสรรค์ในครั้งนี้เป็นพระพิมพ์วัสดุดินเผา ขนาด 3 x 5 เซนติเมตร มีรูปทรงคล้ายองค์ระฆังคว่ำ ภายในเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ การสร้างต้นแบบพระพิมพ์ใช้การกดพระพิมพ์ยอดขุนพลเดิมลงบนดินเหนียวละเอียด จากนั้นนำต้นแบบที่ได้ไปทำบล็อกแม่พิมพ์พระโลหะ เมื่อได้บล็อกพิมพ์โลหะแล้วจึงนำดินเหนียวละเอียดผสมมวลสารที่ได้จากพระพิมพ์ยอดขุนพลเก่า กดลงในบล็อกแม่พิมพ์พระโลหะตากให้แห้งก่อนนำไปเผาในเตาเผาอุตสาหกรรม เมื่อได้พระพิมพ์แล้วจึงนำไปประดับลงบนแผงไม้ที่ได้สร้างพระแต่ละองค์จะประดับตามแถวแนวระนาบที่ได้กำหนดไว้

การสร้างแผงพื้นหลัง

แผงพื้นสร้างขึ้นด้วยแผนไม้อัดที่มีความกว้าง 120 เซนติเมตร ความสูง 580 เซนติเมตร จำนวน 5 ชิ้นมาประกอบเข้าด้วยกัน โดยภาพรวมทั้งหมดของแผงพื้น มีขนาด 600 x 580 เซนติเมตร เริ่มด้วยการรองพื้นด้วยดินสอพอง เมื่อแห้งสนิทแล้วจึงทาสีอะคริลิคสีขาว และสีเหลืองสำหรับการรองพื้นชั้นที่หนึ่ง จากนั้นใช้สีแดงพ่นด้วยแอร์บรัชเป็นการทำสีพื้นรอบสุดท้าย พอสีแห้งร่างภาพโดยรวมตามองค์ประกอบที่ได้ออกแบบไว้แล้วแกะบล็อคสำหรับทำลายคำร่องฉลุ เป็นลวดลายซุ้มพระแผง เทวดา ลายก้อนเมฆและลายดอกไม้ ปั้มเป็นลวดลายด้วยสีอะคริลิคสีทอง เมื่อปั้มลายเสร็จแล้วจึงเขียนภาพเก็บรายละเอียดด้วยสีอะคริลิคในส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ของภาพ แล้วประดับแผงพระพิมพ์ไม้เป็นขั้นตอนสุดท้าย

ภาพที่ 9 ภาพร่างโดยรวมชิ้นงานในสถานที่ติดตั้งจริง

ภาพที่ 10 การตีไม้เส้นเพื่อเป็นช่องสำหรับบรรจุองค์พระพิมพ์

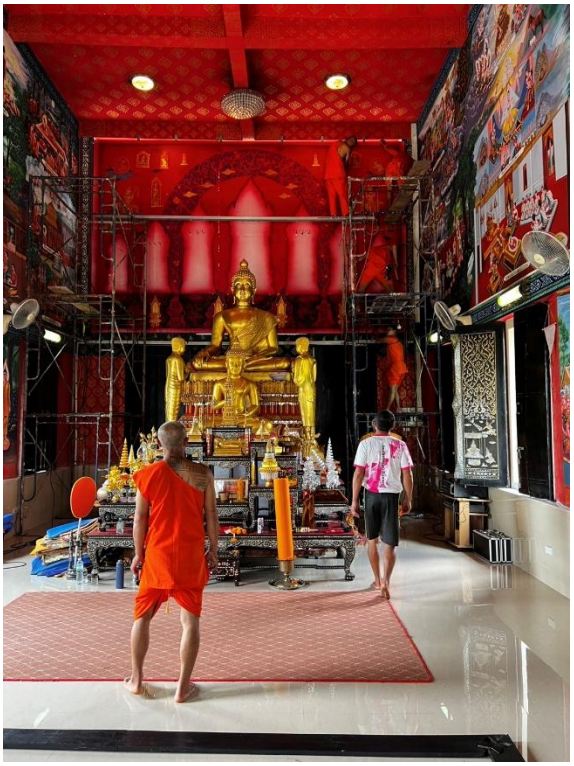

ภาพที่ 11 การประกอบพระแผงเข้ากับแผงพื้น

ภาพที่ 12 แผงพระพิมพ์ไม้แห่งล้านนา 2568

ขนาด 6.1 x 6.3 เมตร เทคนิคผสม ไม้ ดินเผา และอะคริลิค

ภาพที่ 13 การติดตั้งผลงานที่วัดห้วยไผ่ ตำบลแคมป์สน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

2) การสื่อธรรมในแผงพระพิมพ์ไม้ที่สร้างสรรค์

การสื่อธรรมในผลงานนี้เป็นการสร้างสัญลักษณ์ ตามแนวคิดเรื่องกัปที่ปรากฏ โดยภายในภาพเป็นภาพภัทรกัป มีความหมายถึง กัปอันเจริญ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าหรือผู้บริบูรณ์ด้วยคุณมาเกิด อีกชื่อคือ อสุญญกัป เรื่องของกัปนี้เกี่ยวเนื่องเรื่องสังสารวัฏ ประกอบด้วยภพภูมิทั้ง 3 ที่ไล่จากด้านล่างของภาพขึ้นข้างบน โดยภาพแทนของภูมิที่อยู่ต่ำสุดใช้ลวดลายไฟบริเวณของทั้ง 2 ข้างของภาพ หรือเรียก เหฏฐิมวัฏฏสงสาร เป็นภูมิที่อยู่ในระดับต่ำผู้ที่อยู่ในภูมินี้ต้องได้รับความทุกข์ทรมานมาก หรือมีแต่ความทุกข์ ภูมิที่อยู่ตรงกลางหรือเรียก มัชฌิมวัฏฏสงสาร เป็นภูมิชั้นกลาง ผู้ที่เกิดในภูมินี้จึงมีความสุข แต่มีความทุกข์ ประกอบด้วยภูมิต่างๆ คือ โลกมนุษย์ และเทวโลก แทนเป็นภาพลายคำรูปปราสาท พระแผง เทวดา และภูมิชั้นสูงหรือเรียก อุปริมวัฏฏสงสาร เป็นที่อยู่ของพรหมทั้งหลาย ผู้ที่เกิดในภูมินี้จะมีความสุข แทนค่าด้วยลวดลายดอกไม้ที่ปรากฏบนแผงพื้น ที่ลอยอยู่ตอนกลางและภายในรูปทรงวงกลมขนาดใหญ่ตอนกลางภาพ เขียนลวดลายพรรณพฤกษาด้วยสีน้ำเงินเป็นสัญลักษณ์ของการเวียนว่ายตายเกิด

ทั้งนี้ตามแนวคิดของสังสารวัฏ การจะหลุดพ้นไปจากสังสารวัฏนี้เปรียบเหมือนการบำเพ็ญบารมี ซึ่งการปฏิบัติตามแนวทางทศบารมีไม่เพียงแต่จะนำไปสู่การเป็นพระพุทธเจ้า หรือการหลุดพ้น การนำแนวทางดังกล่าวมาใช้ในการดำรงชีวิต หรือในการสร้างงานครั้งนี้ ต่างส่งผลให้การทำสิ่งต่าง ๆ บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผลงานนี้สร้างสรรค์ขึ้นจากความบันดาลใจจากแผงพระพิมพ์ไม้ในอดีต ที่ได้นำมาสร้างขึ้นใหม่โดยยังคงอัตลักษณ์รูปแบบ

จากอดีต อาทิ ลวดลายคำปราสาท และแผงพระพิมพ์ไม้ โดยเฉพาะแผงพระพิมพ์ไม้ทั้ง 7 แผงได้ความบันดาลใจมาจากแผงพระพิมพ์ไม้ที่วัดหนองเงือก จังหวัดลำพูน มีลักษณะเป็นกรอบซุ้มทรงหน้านาง ประดับพระพิมพ์ดินเผา และเทคนิคในการสร้างสรรค์ ประกอบด้วย แผงพระพิมพ์ไม้ประดับพระพิมพ์ปางมารวิชัยดินเผา งานปั๊มลายคำ และจิตรกรรมสีอะคริลิค ซึ่งเทคนิคในการสร้างสรรค์ครั้งนี้มีรูปแบบและวิธีการที่ต้องการสะท้อนถึงรูปแบบและเทคนิคที่ปรากฏใช้ในอดีต

จากการสื่อธรรมในแผงพระพิมพ์ไม้ที่สร้างสรรค์โดยภาพรวม จึงสามารถแบ่งการสื่อธรรมได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นเรื่องกัป เป็นภาพภัทรกัปหรือกัปอันเจริญ พระพุทธเจ้าหรือผู้บริบูรณ์ด้วยคุณมาเกิด และการสื่อธรรมตามกรอบแนวคิดเรื่องสังสารวัฏ ภายในภาพประกอบด้วยภพภูมิทั้ง 3 เหฏฐิมวัฏฏสงสารเป็นภูมิที่อยู่ในระดับต่ำ มัชฌิมวัฏฏสงสารเป็นภูมิชั้นกลาง และอุปริมวัฏฏสงสาร เป็นที่อยู่ของพรหมทั้งหลาย สื่อสะท้อนด้วยการแบ่งตอนภาพเป็น 3 ตอน ด้วยลำดับและสัญลักษณ์ เช่น ไฟแทนภูมิที่ต่ำ และเทวดาแทนที่อยู่ของภูมิที่สูง

ส่วนที่ 2 เป็นเรื่องบารมี 10 เป็นหลักปฏิบัติเกี่ยวข้องโดยทั่วไปในพุทธศาสนา การบำเพ็ญปฏิบัติทำให้ถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ และการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แล้วยังจะช่วยให้บรรลุถึงเป้าหมายต่าง ๆ ตามที่ผู้ปฏิบัติได้ตั้งไว้ ใช้แผงพระหรือพระพิมพ์เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งร่วมอยู่ในพระพิมพ์นี้

ส่วนที่ 3 เป็นเรื่องพุทธศิลป์ร่วมสมัย แบ่งได้ 2 ส่วน คือ ส่วนเนื้อหา เป็นไปตามกรอบแนวคิด และส่วนรูปทรง ประกอบด้วยเทคนิค และวัสดุ ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยยังคงสื่อสะท้อน เชื่อมโยงกับงานพุทธศิลป์แผงพระพิมพ์ไม้ในอดีต ด้วยรูปแบบที่ผสมผสาน เทคนิค และวัสดุในปัจจุบัน

ทั้งนี้ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการสร้างสรรค์งาน คือการดูแลรักษาแผงไม้จากความชื้น เนื่องจากขนาดของชิ้นงานที่ใหญ่ และพื้นที่เก็บรักษามีขนาดที่จำกัดจึงทำให้รักษาความชื้นได้ยาก บวกกับปัญหาทางสภาพอากาศทำให้วัสดุอย่างไม้ที่ใช้ทำทั้งแผงพื้นและแผงไม้มีโอกาสผิดรูป จึงทำให้ต้องขนย้ายและสร้างความมิดชิดให้แก่ชิ้นงานบ่อยครั้ง

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาแผงพระพิมพ์ไม้สู่การสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมร่วมสมัย เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการศึกษาเชิงคุณภาพ และการสร้างสรรค์งานศิลปะ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคติความเชื่อและอานิสงส์แผงพระพิมพ์ไม้ เพื่อสำรวจและวิเคราะห์รูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้ และเพื่อสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยแผงพระพิมพ์ไม้สำหรับการสื่อธรรม สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1) คติความเชื่อและอานิสงส์แผงพระพิมพ์ไม้

การสร้างสรรค์แผงพระพิมพ์ไม้เป็นไปตามคติเรื่องอดีตพุทธและอานิสงส์ แผงพระพิมพ์ไม้ใช้เรียกแผงไม้ที่ประดับพระพิมพ์จำนวนมากอย่างเป็นระเบียบ การประดับพระพิมพ์นั้นมีทั้งที่ประดับในช่อง และประดับบนพื้นแผงไม้โดยไม่มีการเจาะเป็นช่อง ส่วนแผงไม้ได้สร้างสรรค์ในรูปทรงต่าง ๆ และตกแต่งให้สวยงามด้วยการลงรักปิดทอง ปิดทองลายฉลุ ฮายลาย หรือประดับกระจกจีน เป็นต้น พระพิมพ์ที่ใช้ประดับบนแผงไม้ มีทั้งที่ทำจากรักสมุก ตะกั่วหรือที่เรียกว่าเนื้อชิน ที่เป็นแผ่นเงินแผ่นทองดุนลาย ในพระแผงมีพระพิมพ์เป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากพระพิมพ์นั้นสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกับพระพุทธรูป ซึ่งพระพิมพ์นั้นมีลักษณะและจุดประสงค์การสร้างคล้ายแผงพระพิมพ์ไม้ กล่าวคือ ภายในพระพิมพ์แผงหนึ่ง ๆ จะมีรูปพระพุทธเจ้ามากกว่าหนึ่งองค์ หมายถึงพระพุทธเจ้าในอดีตที่มีจำนวนมาก

สำหรับในเรื่องอานิสงส์ของการสร้างแผงพระพิมพ์ไม้ มีรายละเอียดตามจารึกที่ปรากฏว่า อานิสงส์หมายถึง ผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับจากการได้ทำบุญหรือได้สร้างประโยชน์ไว้ การทำบุญทำกุศลอันมีเจตนาบริสุทธิ์ ย่อมจะได้รับผลแห่งบุญนั้นตอบแทน การสร้างแผงพระพิมพ์ไม้จึงได้ประโยชน์หรืออานิสงส์ คือ การบรรลุมรรคผลนิพพาน หรือตามควรแก่ผลที่เกิดจากการปฏิบัติหากยังไม่ถึงขั้นบรรลุธรรมเมื่อสิ้นชีวิตจะไปสู่สุคติ หรือหากเกิดในโลกมนุษย์อีกจะได้ไปเกิดในตระกูลสูง ได้รับแต่ความสุขความเจริญ

2) การสำรวจและวิเคราะห์รูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้ในจังหวัดเชียงรายและลำพูน

ในการสำรวจพบแผงพระพิมพ์ไม้ในจังหวัดเชียงรายและลำพูน จำนวน 30 แผง ประกอบด้วยแผงพระพิมพ์ไม้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย พิพิธภัณฑ์ในวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน และแผงพระพิมพ์ไม้ในวัดสำคัญทั้ง 2 จังหวัด ได้แก่ 1) พระแผงในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง (ไร่แม่ฟ้าหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 7 ชิ้น 2) วัดแม่สรวยหลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน 2 ชิ้น 3) วัดป่าซาง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จำนวน 2 ชิ้น 4) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 1 ชิ้น 5) วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 11 ชิ้น และ 6) วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวน 9 ชิ้น

ทั้งนี้สามารถจัดรูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้ทั้งหมด ได้ 7 ลักษณะ คือ 1) รูปทรงปราสาท 2) รูปทรงซุ้มโค้ง 3) รูปทรงกลีบบัว 4) รูปทรงซุ้มหน้านาง 5) รูปทรงนาคเกี้ยว 6) รูปทรงเรือนแก้ว และ 7) รูปทรงอื่น ๆ ส่วนพระพิมพ์ประดับแผงไม้ พบว่ามีอยู่ 3 ปาง ได้แก่ ปางสมาธิ ปางมารวิชัย และปางไสยยาสน์ มีทั้งที่สร้างจากตะกั่ว ดินเผา ปูน รักสมุก ไม้ที่แกะเป็นเนื้อเดียวกับแผงไม้ ส่วนลวดลายที่ใช้ตกแต่งแผงไม้พบลวดลายตัวเหงา พรรณพฤกษา ลวดลายบัว และลวดลายสัตว์ เทคนิคที่ใช้ตกแต่งเป็นลวดลายที่พบได้แก่ งานปิดทอง ลายคำแกะไม้ ประดับกระจก และดุนโลหะ

จารึกที่พบบนแผงพระพิมพ์ไม้ พบว่า มีอยู่ 2 แผง คือ 1) แผงพระพิมพ์ไม้เก็บรักษาไว้ในอาคารหอแก้ว อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และ 2) แผงพระพิมพ์ไม้เก็บรักษาไว้ในวัดหนองเงือก จังหวัดลำพูน

3) สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยแผงพระพิมพ์ไม้สำหรับการสื่อธรรม

กระบวนการสร้างผลงาน ประกอบด้วยการสร้างภาพร่างผลงาน และการสร้างผลงาน ในขั้นตอนการสร้างผลงานประกอบด้วยการสร้างแผงไม้ การสร้างพระพิมพ์ และการสร้างแผงพื้น ในการสื่อธรรมเป็นไปตามกรอบแนวคิดเรื่องกัป สังสารวัฏ บารมี 10

อภิปรายผลการวิจัย

ความน่าสนใจของแผงพระพิมพ์ไม้ที่พบ คือ การเป็นศาสนวัตถุที่สะท้อนความคิดทางพระพุทธศาสนาของคนในวัฒนธรรมล้านนาได้ ผ่านสัญญะต่าง ๆ ที่ปรากฏบนแผงพระพิมพ์ไม้ ได้แก่ แผงพระพิมพ์ไม้ในภาพรวมสื่อถึงการบูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เฉพาะในส่วนของแผงไม้แสดงถึงการเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าหรือคันธุกฎี เฉพาะพระพิมพ์ประดับบนแผงพระพิมพ์ไม้สื่อถึงพระพุทธเจ้าจำนวนมาก (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2567) โดยรูปแบบสัญญะหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมล้านนา ปรากฏในคำจารึก อันชี้ถึงความปรารถนาของชาวล้านนาในการค้ำชูพระพุทธศาสนาให้ครบ 5,000 ปี ความปรารถนาที่จะไปเกิดในยุคพระศรีอาริยเมตไตรย ความปรารถนาอุทิศบุญให้บรรพชน ความต้องการให้ได้มาซึ่งความสุข 3 ประการ โดยมีนิพพานเป็นที่สุดความต้องการขึ้นไปกราบไหว้เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น ความปรารถนาเหล่านี้ ยังปรากฏเป็นคำปรารถนาในจารึกบนศาสนวัตถุในล้านนาอื่น ๆ ด้วย เช่นเดียวกับที่พบในการศึกษาของ สายันต์ ไพรชาญจิตร (2545) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน พบว่า ตามความเชื่อของชาวน่านและพุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยทั่วไป มีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปนอกจากจะเป็นพุทธบูชาและสืบพระศาสนาแล้ว ในปัจจุบันยังมีผู้นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อการบำเพ็ญกุศลสืบอายุด้วย

ที่น่าสนใจมีการแสดงการต่ออายุด้วยการสร้างพระพิมพ์ให้มีจำนวนมากกว่าอายุผู้สร้าง อันเป็นวิธีหนึ่งในการสืบชะตาของล้านนา ที่เรียกว่าสืบชะตาบุคคล มีจุดมุ่งหมายคือให้บุคคลนั้นอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากโรคภัยเสนียดจัญไรต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบการสืบชะตาเมือง และการสืบชะตาบ้านหรือหมู่บ้าน ซึ่งมักจะจัดปีละ 1 ครั้ง ส่วนมากจะเป็นวันก่อนวันเข้าพรรษา หรือวันปากปี ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เช่นเดียวกับที่พบในการศึกษาของพระมหาสิงห์คำ รักป่า (2543) ที่ทำวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา พบว่า เรื่องอานิสงส์มีปรากฏในพระไตรปิฎก หมายถึงผลดีที่อำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมี

อิทธิพลต่อสังคมล้านนาในมิติต่าง ๆ เช่น ค่านิยม โลกทัศน์ และเป็นแรงบันดาลใจให้แสดงออกในงานศิลปกรรมที่เนื่องในพุทธศาสนา ตลอดจนยังมีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณี 12 เดือนของล้านนา

ความเชื่อเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในล้านนาอย่างมาก หากเปรียบเทียบกับความปรารถนาของผู้สร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุของคนในปัจจุบัน พบว่า มีความแตกต่างกันเพราะเป็นความปรารถนาที่มุ่งไปในทางโลกมากว่าทางธรรม เช่น ขอให้ประสบความสำเร็จในโลกปัจจุบัน ทั้งในด้านการงาน การเงิน ความรัก ครอบครัว และความสำเร็จนี้เป็นความสำเร็จที่ต้องการให้ได้มาอย่างรวดเร็ว มีจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันได้เช่นกัน เช่นในกรณีของ กิติยา อุทวิ (2550) ในการศึกษาเรื่อง ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปสำริดในล้านนา พบว่า คุณค่าการสร้างพระพุทธรูปสำริดในล้านนามี 2 ประการ คือ ประการแรกคุณค่าทางด้านบุคคล คือ เกิดคุณค่าต่อจิตใจที่พร้อมจะน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และประการที่สอง คุณค่าด้านสังคม การสร้างพระพุทธรูปเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคม ด้วยการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) องค์ความรู้ที่ได้สามารถนำไปเป็นนโยบายจัดการศึกษาในการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลปกรรมในท้องถิ่น ผ่านระบบการศึกษา หรือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ที่นำเสนอคติความเชื่อ อานิสงส์ รูปแบบแผงพระพิมพ์ไม้นั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นองค์ความรู้พื้นฐานในหลักสูตรรายวิชาเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมในโรงเรียนท้องถิ่นจังหวัดเชียงรายและลำพูนได้

2) ผลจากการทดลองสร้างสรรค์แผงพระพิมพ์ไม้อย่างหนึ่ง คือการได้กระบวนการสร้างสรรค์งานองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญานี้สามารถนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย หรือการอนุรักษ์แผงพระพิมพ์ไม้โดยคนในท้องถิ่นได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) สามารถขยายขอบเขตด้านพื้นที่ในการสำรวจ ตลอดจนวิเคราะห์รูปแบบที่ปรากฏตามภูมิภาคอื่น ๆ ที่พบว่ามีแผงพระพิมพ์ไม้ได้ เช่น การวิเคราะห์แผงพระพิมพ์ไม้ในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

2) สามารถนำรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานไปต่อยอด หรือประยุกต์ใช้ในงานเชิงพุทธศิลป์และพาณิชย์ได้

เอกสารอ้างอิง

กิติยา อุทวิ. (2550). *ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธปฏิมาสำริดในล้านนา*. [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร-มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

ผาสุก อินทราวุธ. (2540). *พุทธศาสนาและประติมานวิทยา*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาสิงห์คำ รักป่า. (2543). *การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2566). *พุทธศิลป์ล้านนา : รูปแบบ แนวคิด และแนวการวิเคราะห์*. เชียงใหม่ สแกนเนอร์.

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2567). *แผงพระพิมพ์ไม้ล้านนา: กระบวนการสร้างสรรค์และอนุรักษ์*. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

สายันต์ ไพรชาญจิตร์. (2545). *การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน*. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2554). *พระพุทธรูปในล้านนา*. โรงพิมพ์ตะวันเหนือ.